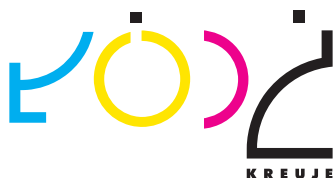

Projekt Muzeum w Liceum

Projekt Muzeum w Liceum – materiały dydaktyczne dla nauczycieli

Projekt został zrealizowany
dzięki wsparciu Urzędu Miasta Łodzi.

OPRACOWANIE MATERIAŁÓW: Joanna Jaśkiewicz

Mistrz i uczeń

JAN MATEJKO I STANISŁAW WYSPIAŃSKI

CEL: zapoznanie uczniów z postaciami Jana Matejki i Stanisława Wyspiańskiego

CELE SZCZEGÓŁOWE:

- * uczeń potrafi wymienić po kilka dzieł każdego z artystów
- * uczeń wskazuje na podobieństwa i różnice w twórczości Matejki i Wyspiańskiego
- * uczeń samodzielnie interpretuje wybrany obraz

CZAS: 45 minut lub 2 × 45 minut

WIEK: liceum

MATERIAŁY:

- * teksty *Jan Matejko o sobie samym* i *Stanisław Wyspiański o sobie samym*:
 1. <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/jan-matejko-o-sobie-samym/>
 2. <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/stanislaw-wyspianski-o-sobie-samym/>
- * fotografie wybranych obrazów (patrz: spis ilustracji)

ZADANIE 1. Uczniowie na podstawie własnej wiedzy próbują dopasować do Jana Matejki i Stanisława Wyspiańskiego pojęcia i tytuły (jedno pojęcie może odnosić się do obu artystów) takie jak: malarstwo, historia, portret, witraże, Kraków, teatr, *Wesele*, *Bitwa pod Grunwaldem*, secesja, *Śpiący Staś*, *Kazanie Skargi*, etc.

ZADANIE 2. Uczniowie zapoznają się z „autobiografiami” obu artystów. Ich zadaniem jest sprawdzenie:

- * w jakich okolicznościach zetknęli się ze sobą? jaka była ich relacja?
- * jakie były podobieństwa między ich życiorysami? czy mieli podobne zainteresowania?
- * dlaczego chętnie nawiązywali do historii? jaki mógł być ich cel?

[W wariancie na 45 minut uczniowie wykonują tę część przed zajęciami, a zajęcia rozpoczynają się od wspólnej odpowiedzi na wymienione pytania.]

ZADANIE 3. Uczniowie oglądają wybrane pary prac Matejki i Wyspiańskiego. Próbują własnymi słowami określić, czym się różnią pod względem formalnym. Czy są to duże różnice? Czy Wyspiański daleko odszedł od tradycyjnego malarstwa swojego nauczyciela?

Przykładowe pary:

- Jan Matejko, *Portret syna Jerzego na koniu* – Stanisław Wyspiański, *Śpiący Mietek*
- Jan Matejko, *Autoportret* – Stanisław Wyspiański, *Autoportret*
- Jan Matejko, *Zygmunt August i Barbara Radziwiłłówna* – Stanisław Wyspiański, *Macierzyństwo*

ZADANIE 4. Zdarzało się, że Matejko i Wyspiański zajmowali się tymi samymi tematami inspirowanymi historią Polski. Choć na pierwszy rzut oka ich dzieła wydają się diametralnie różne, często można dostrzec związki między nimi, Wyspiański nieraz świadomie nawiązywał do swojego nauczyciela.

Nauczyciel prezentuje przedstawienia Kazimierza Wielkiego autorstwa obu artystów (patrz: spis ilustracji). Uczniowie własnymi słowami określają, czym obie prace różnią się pod względem formy i ujęcia tematu. Nauczyciel uzupełnia ich pomysły o dodatkowe konteksty oraz pojęcia, takie jak „malarstwo historyczne” i „symbolizm”.

Wizerunek Kazimierza Wielkiego autorstwa Matejki to część jego słynnego *Pocztu królów i książąt polskich* – cyklu rysunków z lat 1890-92 przedstawiających historycznych władców Polski. Stworzone przez Matejkę portrety monarchów okazały się tak sugestywne, że do dziś kształtują historyczną wyobraźnię Polaków.

Kazimierz Wielki Wyspiańskiego to jeden z nigdy niezrealizowanych projektów witrażu do katedry wawelskiej, nad którymi artysta pracował w 1900 r. Tak o tym dziele pisał Łukasz Gaweł:

„Wyspiański marzył o stworzeniu dla katedry cyklu witraży, mających w założeniu stać się galerią władców Polski oraz narodowych bohaterów i postaci legendarnych, a przecież niedawno powstał już podobny cykl – Matejkowski *Poczet królów i książąt polskich*. Nie sposób nie wspomnieć tu «starego Mistrza», z którym znów dawny wychowanek będzie toczył boje. Ponownie odrzuci jego artystyczny światopogląd, jednocześnie chyląc czoła przed potęgą jego ducha. Tworząc projekty wawelskie, nie tyle łamał, tak bliskie Matejce, zasady klasycznego portretu, ile odrzucał zupełnie całą dotychczasową tradycję monarszych wizerunków. [...] O rozmiarach założonej realizacji może świadczyć kilkanaście wykonanych ołówkiem szkiców, przedstawiających następujące postaci: Kazimierz Wielki, Piast, Kinga, Łokietek, Jadwiga i Jagiełło, Zawisza Czarny, Kazimierz Jagiellończyk, Zygmunt I, Zygmunt August, Henryk Pobożny, Wernyhora, św. Stanisław. [...] Bez wątpienia jednak największą

wartość – obok rapsodów – mają cztery wielkie kartony projektowe, wystawione w Krakowie w czerwcu 1900 roku, przedstawiające trupie postaci Kazimierza Wielkiego, Henryka Pobożnego, Świętego Stanisława oraz Wandy (ostatni z nich Wyspiański sam wkrótce zniszczył). [...] Pierwszy z kartonów, Kazimierz Wielki, zaprezentowany został krakowskiej publiczności w połowie 1900 roku na wystawie Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, urządzonej z okazji jubileuszu 500-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wszystkie cztery zobaczyć mogli dopiero odwiedzający czwartą wystawę «Sztuki» w grudniu tego samego roku. Prezentowane prace budziły skrajne opinie, od zachwyty po całkowite odrzucenie. Ogólnie jednak nie rozumiano, dlaczego Wyspiański ukazuje królewskie truchła, nie rozumiano przesłania o drzemiących w nich wielkich mocach, które mogą się odrodzić, ożywione narodowym duchem. Przede wszystkim jednak kartony te nie zyskały uznania komisji nadzorującej prace renowacyjne przy wawelskiej katedrze, a to oznaczało definitywne ich odrzucenie (negatywny głos decydujący w tej sprawie miał zabrać biskup krakowski Jan Puzyna)”. [Ł. Gawęł, *Stanisław Wyspiański. Na chęciach mi nie braknie*, Kraków 2017, s. 206-210.]

Jedną z inspiracji Wyspiańskiego było otwarcie grobu Kazimierza Wielkiego w 1869 r., w którym uczestniczył Matejko. Wyspiański tworząc swoją wizję opierał się na szkicach i obrazie Matejki, które wówczas powstały (patrz: spis ilustracji). Uzupełnieniem witraża był poetycki komentarz, w którym pojawia się motyw otwierania królewskiego grobu, w tym opis postaci Matejki:

XXVII

Tu; gdzie leżałem ja, w grobu pomroczy,
pochodni luna zajrzała gorąca
i na prost oczu moich czyjeś oczy
i twarz, w wyłomie muru płomięjąca;
w zorzach się ludzi cichych kilku tłoczy;
żarem się runi twarz moja jaśniejąca; –
próchno, zbutwiałe stroje, szata zgniła
nagłą purpurą ognia się paliła.

[...]

XXXIII

Stała tych ludzi półkolem gromadka;
jedni tarany dzierzą, kute młoty –
jakaś zbłąkana, bezpańska czeladka; –
inni papierów pliki, kreślą noty,
sprawdzają, biorą gromnic żar na świadka;
to ku koronie łysną; na pozłoty
wpółbiedrza . . . wszędy ciekawi i skrzątni,
aż ustali: - już tylko na mnie patrzą, smętni.

[...]

XXXV

Był mały, jako ludzie ciałem drobni,
i przygarbiony nie wiekiem, lecz pracą;
był z tych, którzy są Aniołom podobni,
których żywoty wiele wykołacą,
gdy się w nich święta duma odosobni,
gotowi się poświęcać, mając za co;
do pocałunku głowę chylił w długich lokach,
z oczu mu gorzał żar – taki w prorokach.

[S. Wyspiański, *Kazimierz Wielki*, <https://literat.ug.edu.pl/wyswier/001.htm>]

Matejko tworząc portret Kazimierza Wielkiego pozostawał w zgodzie z zasadami malarstwa akademickiego, które preferowało tematy zaczerpnięte z historii. Artyści tworzący w tym nurcie dbali o drobiazgowo przedstawianie historycznych realiów. Sam Matejko swoje obrazy opierał na wnikliwych studiach źródeł historycznych oraz na swojej ogromnej kolekcji rekwizytów historycznych i szkiców.

Witraż Wyspiańskiego jest już przejawem różnorodnych tendencji modernistycznych, które zdominowały sztukę Młodej Polski. Przede wszystkim przejawia się tu symbolizm – kierunek w sztuce charakteryzujący się odejściem od realistycznego obrazowania, na rzecz wyrażania wewnętrznych przeżyć lub idei za pomocą rozbudowanych symboli, często odnoszących się do literatury.

Pod względem formalnym Matejko zachowuje akademickie zasady poprawnego rysunku. Z kolei dzieło Wyspiańskiego jest mocno stylizowane – pojawia się w nim charakterystyczna dla artysty wijąca się linia, którą można łączyć z modnym na przełomie wieków stylem secesyjnym.

ZADANIE 5. Korzystając z wcześniej zdobytych informacji uczniowie indywidualnie interpretują dzieła Matejki i Wyspiańskiego o tym samym temacie: *Śluby Jana Kazimierza*. Oba obrazy odnoszą się do ślubów, jakie Jan Kazimierz Waza złożył w trakcie potopu szwedzkiego, 1 kwietnia 1656 r. przez wizerunkiem Matki Bożej Łaskawej w lwowskiej katedrze. Król oddał Polskę pod opiekę Maryi, nazywając ją Królową Korony Polskiej. W swoim ślubowaniu przyrzekał także poprawę sytuacji chłopów i mieszczan – obietnice te nigdy nie zostały dotrzymane. Celem było zmobilizowanie społeczeństwa do walki ze Szwedami. *Śluby Jana Kazimierza* to ostatni wielki obraz Matejki, który zmarł w 1893 r. nigdy go nie ukończywszy – niektóre szczegóły zostały zaledwie szkicowo zaznaczone.

Wyspiański nad projektem witraża pracował w tym samym czasie – w latach 1892–94. M.in. dzięki pomocy Matejki otrzymał zlecenie na witraż do katedry lwowskiej, który miał przedstawiać *Śluby Jana Kazimierza*. Projekt został ostatecznie odrzucony przez komisję renowacji katedry, witraż nigdy nie zrealizowano. Zleciennodawcom nie podobała się między innymi postać Madonny z dzieciątkiem o pospolitych, chłopskich rysach twarzy umieszczona w górnej części kompozycji.

Obaj artyści wiążą historyczne wydarzenia z późniejszą sytuacją Polski. Jan Matejko był zwolennikiem historiozofii, czyli modnego w XIX wieku nurtu filozofii będącego refleksją nad sensem i istotą dziejów rozumianych jako całość zmian zachodzących w czasie. W swoim malarstwie często mieszał fakty, które uważał za w jakiś sposób połączone – stąd postać kosyniera, jako zapowiedź insurekcji kościuszkowskiej. Także Wyspiański nawiązuje do XIX-wiecznej sytuacji Polski pod zaborami, posługuje się jednak bardziej rozbudowaną, metafizyczną symboliką, wprowadzając m.in. omdlewającą, bladą Polonię – uosobienie zniewolonej ojczyzny.

- * Jakie podobieństwa i różnice występują między obrazami?
- * Czy artysta koncentruje się na realistycznym wyobrażeniu sceny?
- * Kim jest klęczący człowiek z kosą na obrazie Matejki? Do jakiego innego wydarzenia może nawiązywać?
- * Jakie znaczenie mają postacie w górnej części witraża Wyspiańskiego? Kim może być omdlewająca kobieta w królewskim płaszczu, a kim kobieta z dzieckiem?

ZADANIE 6. Podsumowanie: porównanie interpretacji i na ich podstawie próba odpowiedzi na pytanie: czy Wyspiański bardzo daleko odszedł od malarstwa swojego nauczyciela, czy może był jego kontynuatorem?

BIBLIOGRAFIA

1. Gawęł Ł., *Stanisław Wyspiański. Na chęciach mi nie braknie*, Kraków 2017.
2. Śliwińska M., *Wyspiański. Dopóki starczy życia*, Warszawa 2017.
3. Szypowska M., *Jan Matejko wszystkim znany*, Poznań 2016.

SPIS ILUSTRACJI:

- 1. Jan Matejko, *Kazimierz Wielki (Poczet królów polskich)* <https://polona.pl/item/poczet-krolow-polskich-zbior-portretow-historycznych,OTI4OTg3Mjk/146/#info:metadata>.
- 2. Jan Matejko, *Studium czaszki Kazimierza Wielkiego*, 1869, Muzeum Narodowe w Krakowie, http://www.kultura.malopolska.pl/record/-/record/aggregated248489/26/96/12/2/271/importDate/desc?query=MEGA:%22kazimierza%20wielkiego%22?p_auth=903SMUdD#.
- 3. Jan Matejko, *Wnętrze grobu Kazimierza Wielkiego*, 1869, Muzeum Narodowe w Krakowie, http://www.kultura.malopolska.pl/record/-/record/aggregated249823/35/12/12/5/19/importDate/desc?query=MEGA:%22wn%20trze%20grobu%22?p_auth=903SMUdD.
- 4. Stanisław Wyspiański, *projekt witraża Kazimierz Wielki*, 1900, Muzeum Narodowe w Krakowie, <http://www.kultura.malopolska.pl/record/-/record/aggregated184625/18/60/12/6/78/importDate/desc?query=MEGA:%22>.
- 5. Jan Matejko, *Śluby Jana Kazimierza*, 1893, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Aluby_Jana_Kazimierza#/media/Plik:Sluby_Jana_Kazimierza_2.jpg.
- 6. Stanisław Wyspiański, *kartony do witraża Śluby Jana Kazimierza*, 1892-94, Muzeum Narodowe w Krakowie, część górna: http://www.kultura.malopolska.pl/record/-/record/aggregated96525/14/24/12/1/88/importDate/desc?query=MEGA:%22polonia%22%20AND%20flag:%22hasmedia%22?p_auth=903SMUdD; część dolna: http://www.kultura.malopolska.pl/record/-/record/aggregated96523/0/0/12/11/14/importDate/desc?query=MEGA:%22%20luby%20jana%20kazimierza%22?p_auth=-903SMUdD#.